

КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И ПРИРОДНИ РЕТКОСТИ

ТЕОРЕТСКИ И ПРАКТИЧЕН ОСВРТ

Предметот на моето денешно излагање е теоретскиот аспект на кривичните дела против клтурното наследство и природните реткости. Доколку дозволува времето би се осврнала и на неколку практични примери на овој дел од Кривичен законик и на крајот би кажала некои мои согледувања во врска со оваа проблематика.

Кривичните дела против културното наследство и природните реткости се содржани во глава 24 од Кривичен законик кое се применува во Р.Македонија и во истиот позиционирани се веднаш по кривичните дела против имотот. Ваквата позиционираност не е случајна и се должи на фактот дека и овие кривични дела во својата суштина претставуваат кривични дела против имотот. Но за разлика од глава 23 каде како објект на заштита се подвижни предмети во лична сопственост каде како објект на заштита е приватната сопственост на физички и правни лица, во оваа глава 24 законодавецот како објект на заштита ги има културното наследство и природните реткости на Македонските простори, и светското културно наследство и природните реткости.

Во 2004 година настана промена на Кривичен законик така што се предвиде кривична одговорност и на правните лица. Воедно со цел приближување на нашето законодавство кон европското се внесоа и две нови кривични дела во оваа глава 24.

Во чл.122 од Кривичен законик на Република Македонија дефинирано е значењето на изразите кои се применуваат во овој законик, меѓутоа доколку таму ги барате значењето на "добро под привремена заштита", културно наследство", "природна реткост", "конзерваторски т.е реставраторски работи, "археолошки ископувања односно истражувања", "геолошко – палеонтолошки и минеролошки - петрографски истражувања т.е ископувања", "археолошки предмет", "архивски материјал т.е архивска граѓа", нема да ги најде, од причина што овие појмови се дефинирани во :

- Закон за заштита на природни реткости ;
- Закон за заштита на споменици на културата ;
- Закон за архивска граѓа ;
- Закон за библиотечна дејност и
- Закон за музеј.

Овие закони погоре цитирани, за кривичните дела содржани во глава 24 од Кривичен законик, се важни и од друг аспект. Имено, битијата на кривичните дела кои се опишани во оваа глава се целосно превземени од овие Закони.

Пред да започнам со излагањето на битните елементи на кривичните дела против културното наследство и природните реткости, морам да потенцирам и уште една работа, а тоа дека користољубието немора да биде битен елемент при извршувањето на ова кривично дело, туку како мотив на сторителот може да му се јави и некој друг интерес како на пример колекционерство и т.н .

Кривичното дело по чл. 264 од Кривичен законик гласи оштетување или уништување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости. Сторителот е означен како "тој што" - значи сторител може да биде секое лице кое ќе се најде во одредена ситуација и за тоа нешто не треба да има одредено својство " .

Во ст. 1 дејство на извршување е предвидено како "оштетување или уништување, а објект на заштита е добро - "под привремена заштита или културно наследство или природна реткост", а за сторителот предвидена е санкција - парична казна или затвор до 3 години.

Во ст. 2 сторителот "тој што" значи секој без посебно својство во посебни услови и тоа "без дозвола на надлежни органи ќе изврши конзерваторски или реставраторски работи или без дозвола или спротивно на забраната врши археолошки ископувања или истражувања или други истражувачки работи на добра под привремена заштита или културно наследство или природна реткост, па поради тоа нешто како дејство на извршување се јавува да објектот на заштита е тешко оштетен или ако го загуби својството.

За сторителот на ова кривично дело е предвидено казна затвор од 1 до 5 години .

Во ст. 3 од законска одредба погоре цитирана предвидена е кривична одговорност за основното дело опишано во ст. 1 и за правно лице кое доколку се докаже дека такво нешто сторил, ќе биде казнет со парична казна.

Што всушност значи определувањето на висините на казните

За нас кој го практикуваме Кривичен законик секојдневно значи многу и тоа пред се како прво, значи течење на рокови на застареност релативни и апсолутни, состав на судот, така доколку е предвидена казна затвор до три години тогаш сторителот на такво кривично дело ќе биде суден од страна на судија поединец, ако е предвидено казна затвор до пет односно до 10 години тогаш судот ќе биде во состав од еден судија и двајца судии поротници, а доколку за некое кривично дело е предвидена казна од најмалку четири години што значи дека лицето би можело да добие и доживотна казна затвор тогаш составот на судот е во состав од двајца судии и тројца судии - поротници.

Ваквите лимити во висината на казната значи и дали е задолжителна или не спроведе спроведување истражно дејствие односно истрага, водена од истражен судија. Па така доколку за кривичното дело е предвидена казна затвор до 10 години или најмалку четири години истрагата е задолжителна и

доколку истата не се спроведе тогаш судот прави апсолутна повреда на Законот на кривичната постапка .

Меѓутоа, доколку за сторителот за некое кривично дело е предвидено да тој биде казнет со казна затвор до три години односно до 5 години тогаш спроведувањето на истражните дејствија, односно истрагата не е задолжителна. Што тоа значи во контекст на оваа кривични дела?

Значи дека доколку кривичната пријава е поткрепена со доволно докази тогаш не би морало да се оди на претходна постапка - истрага туку би можело да се поднесе директен обвинителен предлог, односно обвинителен акт, што секако би значело скратување на времето на траењето на предметот и побрзо правосилно осудување лицето кое е виновно, но секако ако за тоа нешто имаме доволно докази кон кривичната пријава што во конкретниот случај би значело не само потврди за привремено одземени вратени предмети, фотографија од предметите, туку и веднаш искажано писмено мислење на стручните лица од оваа област за тоа какво историско значење имаат предметите, какво е нивното значење од аспект на културно наследство од нашата земја и т.н .

На крајот, ваквиот законски лимит на висината на казната, значи дека Кривичниот совет односно судијата поединец не би можел да изрече повисока казна од предвидената, а доколку се одлучи да изрече пониска казна од предвидениот законски лимит, за тоа ќе треба во пресудата да образложи кои се тие особено олеснителни околности кои го довеле до таквата одлука.

Паричната казна според Кривичниот законик се изрекува до дневни глоби при што неможе да биде помала од пет, ниту поголема од 360 дневни глоби. Најмалата вредност е едно евро во денарска противвредност, а најголемата е 5.000 евра во денарска противвредност.

За правно лице паричната казна неможе да биде помала од 100.000,00 денари, а неможе да биде поголема од 30.000.000,00 денари .

Во чл.265 од Кривичен законик законодавецот го санкционирал дејствието што значи присвојување на добра од привремена заштита или културно наследство или природни реткости.

Па така во ст. 1 предвидено е " тој што" - значи повторно сторител може да биде секој без да има посебно својство, а во услови на археолошки ископувања, архивски истражувања, геолошко - палеонтолошки и минеролошки - петрографски истражувања ископувања или на друг начин ќе присвои ископина, материјал или најден предмет што претставува добро под привремена заштита или културно наследство или природна реткост ќе се казни со затвор од една до 10 години, а во ст. 2 е предвидено дека тој што со намера да прибави противправна имотна корист, присвои археолошки предмет, ќе се казни со затвор од една до пет години.

Во чл. 266 законодавецот санкционирал изнесување, односно извезување во странство на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости, каде што повторно сторител може да биде било кој, кој без дозвола од надлежен орган ќе изнесе односно извезе вакво добро за што ќе се казни со казна затвор од една до 10 години, а ако делото го стори правно лице ќе се казни со парична казна.

Во чл. 266-а и чл. 266-б се внесени двете нови кривични дела кои како такви до измените од 2004 година на Кривичен законик, не постоеа .

Така во чл. 266-а санкционирано е отуѓување на културно наследство од особено значење во државна сопственост, каде што како сторител е означен "тој што" како дејствие на извршување е " продавање подарување или на друг начин" последицата е трајно отуѓување на културно наследство од особено значење во државна сопственост. За сторителот е предвидена казна затвор од една до пет години.

Одредбата од чл. 266-б е насловена како кривично дело на забрана на увоз на украдено културно наследство каде што сторителот е означен како "тој што", дејство на извршување е увезување, а како објект на заштита е предвидено движно културно наследство кое претходно е украдено од музеј, верски или друг сличен јавен објект или установа на територијата на друга држава. Сторителот ќе се казни со затвор од една до 10 години.

И на крајот во чл. 267 санкционирано е и дејствието на уништување или прекривање на необработен архивски материјал, што за последица има дека, поради тоа нешто, таквиот материјал пред да биде одбран , биде уништен или прикриен поради што истиот не би можел да послужи како извор на архивска граѓа. Предвидено е сторителот да се казни со парична казна или затвор до три години.

Ова кривично дело погоре цитирано е последното од глава 24 .

Меѓутоа се поставува прашање што ако повеќе лица се здружиле заради вршење кражба, па со кршење или провалување во затворени простории со совладување препреки или на друг начин совладување поголеми пречки или на дрзок начин укарадат предмети кои се добра од привремена заштита или културно наследство.

Тогаш во таков случај дејствијата на сторителот ќе значат исполнувања на битието на кривичното дело - Тешка кражба од чл. 236 ст. 3 в.в. ст. 1 т. 1 и 2, 3 од Кривичен законик, а за таквиот сторител е предвидена казна затвор најмалку од четири години.

Ваквата кривична пријава доколку се откријат сторители во тој случај во Република Македонија не би била заведена во уписниците на Основните обвинителства, туку во уписникот на Одделението за борба за против организиран криминал при Јавното обвинителство на Република Македонија, а кое како такво функционира од втората половина од 2004 година.

За ваша информација, пред да дојдам на овој семинар во консултација со раководителот на оваа Одделение дознав дека таков предмет се уште нема оформено во ова Одделение.

Во глава 23 исто така предвидено е во чл. 239 ст. 4 од Кривичен законик дека доколку некој противправно за себе или за друг присвои предмет што му е доверен, а тој предмет е добро од привремена заштита или културно наследство ќе стори кривично дело - Затајување од чл. 239 ст. 4 в.в. ст. 1 од Кривичен законик и сторителот ќе се казни со затвор од една до пет години.

Во чл. 243 каде што е предвидено и санкционирано кривично дело - Оштетување туѓи предмети ќе се смета за кривично одговор тој што ќе оштети, уништи или стори неупотреблив туѓ предмет, а согласно ст. 2 од таа законска одредба

доколку тој предмет ќе се означи како добро под привремена заштита или културно наследство за кривичното дело ќе се казни со затвор од 6 месеци до 5 години. Ваквата солуција на законодавецот е контраверзна доколку се погледне од аспект на чл. 264 ст. 1 кој веќе го цитирав и каде е предвидено за истите овие дејствија сторителот да се казни со парична казна или казна затвор до три години. Меѓутоа сметам дека праксата ќе ја реши ваквата контраверза.

И на крајот во чл. 261 ст. 3 в.в. ст. 1 од Кривичен законик, санкционирано е поведење означено како прикривање, а сторителот кој ќе купи, прими во залог, или на друг начин ќе прибави, прикрие или протури предмет за кој знае дека е прибавен со кривично дело, доколку доброто е под привремена заштита или културно наследство ќе се казни со затвор од 3 месеци до 5 години.

Инаку што се однесува до други одредби од Кривичен законик, а кои би биле применливи за кривичните дела од оваа глава тоа секако би биле чл. 22 кое се однесува на соизвршителство, чл. 45 кое се однесува на продолжено кривично дело или на пример чл. 100-а каде се дефинирани условите на одземање на предметите, а поради востановеното правило дека никој неможе да ги задржи или присвои предметите до кои што дошол со извршување на кривичното дело, а во контекст на чл. 266 - б, согласно чл. 100 - а ст. 6 предвидено е дека под услови определени со ратификуван меѓународен договор, предметите можат да бидат вратени на друга држава.

Тоа е се што се однесува на теоретскиот аспект за кривични дела кои го санкционираат човековото поведење против културното наследство и природните реткости.

Во постапувањето со ваквите предмети секако можат да се употребат и конвенцијата за транспорт на осудени лица, Европската конвенција за екстрадиција и европската конвенција за меѓусебна правна помош во кривичната материја, сите овие конвенции со дополнителните протоколи.

Така, на пример, доколку, едно лице државјанин на Србија и Црна Гора, во Република Македонија студира, и додека е тука во привремен престој, стори кривично дело - Присвојување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости по чл. 265 ст. 1 од Кривичен законик и за тоа добие ефективна казна затвор од 2 години, тогаш ова лице може да побара да биде пренесен во неговата татковина таму, да ја издржува казната затвор, каде што се наоѓа неговата фамилија, тогаш ќе се примени Конвенцијата за транспорт на осудени лица.

Доколку на пример едно лице државјанин на Република Албанија, во Албанија стори некое од овие кривични дела предвидени во Албанскиот Кривичен законик, а потоа побегне и се скрие во Македонија, во моментот кога истиот ќе биде откриен по потерница од Интерпол, тогаш согласно Конвенцијата за екстрадиција ова лице ќе биде екстрадирано во Р.Албанија каде ќе му се суди .

Доколку Македонски државјанин на пример жител на Скопје отиде на одмор во Хрватска и таму прибави предмет кој претставува движно културно наследство кое е претходно украдено од верски објект од Хрватска и истиот го увезе во Р.Македонија, тогаш согласно Конвенцијата за меѓусебна правна помош на кривична материја Хрватските власти, односно полицијата која ги прибавила сите писмени докази во врска со кражбата која ја сторила некое друго лице, исказ на тоа лице токму на овој Македонски државјанин го продал предметот

како и изјаснување на вешто лице на Хрватска на значење на вредноста на овој предмет, а дека е тоа национално богатство, тогаш сите овие докази согласно Конвенцијата ќе бидат препратени во Р.Македонија каде што пред надлежниот суд ќе биде побарано да се спроведе истрага и потоа да се подигне обвинителен акт, секако согласно чл. 100-а т. 6 ваквиот предмет ќе биде вратен на Хрватските надлежни органи.

Пред доаѓањето на овој семинар од извршениот увид во извештајот за 2005 година, а кој се однесува на постапувањето на Основното јавно обвинителство - Скопје за овие кривични дела, констатирав дека во текот на 2005 година сме добиле две нови кривични пријави, сме наследиле три предмети оформени во претходните години, а на крајот на годината од овие пет премети сме завршиле само два и тоа во едниот случај судот донел ослободителна пресуда за што ние сме вложили жалба и жалбената постапка е во тек, а во вториот случај судот донел обвивателна пресуда што значи дека и самиот Заменик кој постапувал по предметот од утвредената фактична состојба и од исцрпени сите вербални и материјални докази нашол дека не се докажало да стоителот го сторил предметното кривично дело.

Дали ваквата состојба одговара на реалноста преку овој аспект неможе со сигурност да се оцени.

За разлика од Основното јавно обвинителство во Скопје, во Основните јавни обвинителства во Струмица и Гевгелија сработено е многу повеќе и причината за ова нешто лежи во фактот дека на територијата на кои што се овие обвинителства надлежни постојат археолошки наоѓалишта кои се незаштитени или до кои сторителите лесно доаѓаат, поради што до овие обвинителства имало поднесени повеќе кривични пријави во интерес на времето јас проучив два предмети од Струмица и четири од Гевгелија при што можам да ви го кажам следното:

На 24.01.2006 година, до истражниот судија при Основниот суд Струмица против три лица било поднесено барање за спроведување истрага поради постоење основано сомнение дека истите сториле кривично дело – Изнесување односно известување во странство на дбора под привремено заштита и културно наследство или природни реткости по чл. 266 ст. 1 в.в. со чл. 22 што занчи како соизвршители од Кривичен законик. Овие лица во текот на јануари 2005 година набавиле предмети од бронза кои со Законот заштита на културно наследство биле прогласени за археолошки предмети со потекло од железно време од група на бронзени артефакти наречени "македонски бронзи" кои се прилично бројни во овој предмет, а сторителите, од кој што еден е во Германија, сакале да ги продадат бронзите на Германскиот илегален пазар, но притоа се фатени на граничниот премин во Република Словенија.

Вториот предмет од Струмица веќе е завршен и со пресуда каде што три лица од Струмица огласени се виновни затоа што во период од 2002 година до крајот на месец 2004 година без дозвола во музејот во Струмица со алати - копачи и лопати и метални детектори вршеле археолошки ископување на локалитетот Крепост Цареви кули над Струмица, кое е прогласен како археолошки локалитет, при што тешко го оштетиле археолошкиот локалитет. Со ова го сториле кривичното дело - Оштетување или уништување културни споменици на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости од чл. 264 ст. 2 в.в. со чл. 45 од Кривичен законик. За ова кривично дело судот

им изрекол условни осуди, за што Основниот обвинител не бил задоболен и во тек е жалбена постапка, а согласно чл. 100-а ст. 1 од Кривичен законик, сите предмети биле одземени од сторителите во корист на Република Македонија и предадени на Републичкиот завод за заштита на културни споменици.

Основното обвинителство од Гевгелија било најефикасно во својата работа во сите четири предмети кои што извршив увид правосилно се завршени со ефективни казни затвор така против едно лице од с.Марвинци обвинето за кривично дело од чл. 265 ст. 2 в.в. чл. 45 ст. 1 од Кривичен законик и чл. 261 ст. 1 в.в. чл. 45 од Кривичен законик обвинетиот е казнет со една година казна затвор, а при затекнување на лице место на локацијата Исар кај с.Марвинци кога ги извршил кривичните дела за кои е осуден му бил одреден притвор.

Против три лица за кој што е поднесен директен обвинителен предлог за кривично дело по чл. 264 ст. 1 од Кривичен законик судот изрекол за секој од сторителите по пет месеци ефективна казна затвор, заради оштетување на споменик на културата - Исар кај с.Марвинци .

По спроведени истражни дејствија, а против четири лица Основното јавно обвинителство во Гевгелија, до Основниот суд во Гевгелија поднело обвинителен предлог за кој што обвинетите се теретеле дека сториле заедно и по договор кривично дело - Оштетување од чл. 264 ст. 1 од Кривичен законик в.в. со чл. 22 од Кривичен законик за што сите се осудени на по 8 месеци ефективни казни затвор. Нивното дејствие било оштетување на четири гробови од римскиот период на археолошкиот локалитет Исарот кај с.Марвинци.

Основниот суд во Гевгелија го огласил виновно и лицето кое го сторило кривичното дело по чл. 265 ст. 1 од Кривичен законик на 8 месеци казна затвор затоа што повеќе предмети кои потекнувале од локалитетот "Исар" од с.Марвинци ги транспортирал во такси визило, а потоа со намера истите да ги препродава.